

**CONSERVATION OF THE TOMB
OF PRIEST MAKSYMILIAN ORŁOWSKI
AND THE KUKIA CEMETARY IN TBILISI**

The author describes the road to Georgia of the monks who served as army chaplains after the Russians signed the concordat regarding the Southern lands of their Empire. The growing number of churches met the needs of Christians in the area. Priest Maksymilian Orłowski devoted his life to the needs of the faithful. He died in 1891 and was buried in a place referred to as the Polish hill. Conservation work was made possible by the funds of the Department of Cultural Heritage of the Ministry of Culture and National Heritage.

JANUSZ MRÓZ

KONSERWACJA NAGROBKA

KS. MAKSYMILIANA ORŁOWSKIEGO NA CMENTARZU KUKIA W TBILISI

Nagrobek
ks. M. Orłowskiego
po konserwacji

Po upadku powstania listopadowego na Kaukazie pojawiły się liczne grupy Polaków. W niedługim czasie władze rosyjskie zmuszone były rozwiązać problem postug religijnych dla katolików stanowiących znaczącą część żołnierzy w jednostkach wojskowych oraz osób cywilnych tego wyznania.

W 1836 r. dla potrzeb Korpusu Kaukaskiego skierowano kilku zakonników z zachodnich guberni Imperium Rosyjskiego, którzy objęli funkcję kapelanów wojskowych. W wyniku podpisania w 1848 r. przez Rosję i Stolicę Apostolską konkordatu południowe tereny Imperium nad morzami Czarnym i Kaspijskim objęła nowo utworzona diecezja katolicka. Na mocy tych porozumień na terenie Kartlii utworzono kapelanię wojskową. Proboszczem kościoła pw. Maryi Dziewicy zbudowanego w Tetriskaro został ks. Franciszek Starewicz, zarządzający kościołami katolickimi na Kaukazie i zwierzchnik kapelanów wojskowych. Ksiądz Maksymilian Orłowski przybył do Tbilisi w 1852 r. jako nowy wizytator kościołów rzymskokatolickich na Kaukazie i Zakaukaziu. Na terenie Gruzji działały wtedy jedynie trzy parafie: w Tbilisi, Gori i Kutaisi. Maksymilian Orłowski urodził się w na kijowszczyźnie w 1807 r. Po ukończeniu seminarium duchownego studiował w Wileńskiej Akademii Duchownej. Rozpoczął pracę jako kapelan i sekretarz metropolity Ignacego Korwina-Pawłowskiego. Po śmierci metropolity ks. Orłowskiego przeniesiono do Gatczyny, a następnie do Odessy. Resztę życia spędził na Kaukazie. Tutaj w 1853 r. mianowany został kanonikiem honorowym, a następnie, w 1857 r., prałatem kapituły tyraspolskiej. Od momentu przyjazdu ks. Orłowskiego sytuacja w diecezji tyraspolskiej zaczęła się znacząco poprawiać. Wzrastała liczba świątyń oraz liczba duchownych, poprawiła się organizacja życia religijnego. Istniały jednak problemy wynikające z różnic w sprawowaniu obrządków religijnych przez wcze-

śniej zamieszkałych w Gruzji katolików – głównie Ormian i Gruzinów – oraz przybywających w coraz większej liczbie katolików Polaków. W konsekwencji powstała konieczność wybudowania w Tbilisi nowego kościoła, który swoim działaniem objąłby powiększającą się liczbę wiernych związanych z zachodnim sposobem odprawiania nabożeństw. Sporządzone przez Alberta Satzmana w 1861 r. plany kościoła „polskiego” władze zatwierdziły w sześć lat później i można było przystąpić do budowy finansowanej ze składek katolików zamieszkałych na terenie Gruzji. Pierwszym proboszczem parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła ze świątynią konsekrowaną w 1877 r. został ks. Orłowski. Lata do swojej śmierci w lutym 1891 r. poświęcił staraniom o dobro wiernych nowej parafii¹. Pochowany został na cmentarzu Kukia, w miejscu nazywanym „polskim wzgórzem”. Z miejsca na wzgórzu, gdzie wzniesiono ks. Orłowskiemu skromny pomnik roztacza się widok na całe Tbilisi.

Wykonanie prac konserwatorskich przy nagrobku ks. Maksymiliana Orłowskiego umożliwiły fundusze Departamentu Dziedzictwa Kulturowego MKiDN, przyznane w ramach programu realizowanego przez Fundację Ochrony Wspólnego Dziedzictwa Kulturowego TERPA. Zrealizowane zostały w 2010 r.

Pomnik ks. Maksymiliana Orłowskiego posadowiony jest w obrębie obszernego pola grobowego (od strony północno-zachodniej) otoczonego wysokim ogrodzeniem metalowym. Na trójschodkowej podstawie wykonanej z bloków piaskowca ustawiono granitowy, zgrubnie obrobiony ostrostup ścisty. W jego ścianie frontowej wykuto półkolistą zamkniętą płycinę

i wmontowano tablicę inskrypcyjną. Na części kamiennej ustawiono (wtórnie; wcześniej granitowa nadstawa zwieńczona była żeliwnym krzyżem, który zaginął) zasadniczy fragment innego pomnika nagrobnego wykonanego w żeliwie. Fragment ten to prostopadłościan z bogatym gzymsowaniem, z płaskorzeźbioną aplikacją od strony frontowej przedstawiającą klęczącego anioła. Na prostopadłościanie stoi wysoki krzyż ozdobiony elementami roślinnymi („drzewo życia”).

Głównym celem prac konserwatorskich przy nagrobku ks. M. Orłowskiego było przywrócenie mu właściwego wyglądu na jak najdłuższy czas. Istotne było też uporządkowanie terenu w obrębie pola grobowego oraz wokół niego.

Zdemontowano część żeliwną nagrobka i poddano ją czynnościom konserwatorskim, m.in. zmieniając sposób tążenia stalowej dolnej płyty z żeliwną podstawą oraz sposób mocowania tylnej ścianki. Demontaż wymagał także sam krzyż, który należało doprowadzić do pozycji pionowej. Z metalowej części pomnika nagrobnego usunięto resztki powłok malarskich oraz rdzę z powierzchni żeliwa. Boczne otwory w żeliwnym prostopadłościanie wskazywały na usunięcie aplikacji bocznych. Przywrócenie takich dekoracji poprawiało wygląd całości, dlatego zdecydowano się dodać wieńce laurowe dopasowane rozmiarami do boków. Istotne z technicznego punktu widzenia było rozwiązanie kwestii połączenia części żeliwnej z kamienną.

Stan zachowania powierzchni elementów kamiennych wymagał jej oczyszczenia ich oraz poddania impregnacji ograniczającej wpływ zmian wilgotności i zaleganie brudu. Czynności konserwatorskie objęły także tablicę inskrypcyjną, która wymagała uczyszczenia i zabezpieczenia.

Przy grodzieniu pola grobowego naprawiono cokoł i ujednolicono go kolorystycznie. Stupki i siatkę stalową oczyszczono z resztek farb, zabezpieczono antykorozyjnie i naniesiono czarną warstwę dekoracyjną. Dużo czasu i wysiłku zajęło uporządkowanie skalistego podłoża wokół pomnika, a także usunięcie dzikiej roślinności wokół ogrodzenia.

Pracom towarzyszyło zainteresowanie Gruzinów mieszkających w pobliżu, co stworzyło wiele okazji do rozmów o innych Polakach pochowanych na Kukii i potrzebie pielęgnacji grobów – materialnego świadectwa pamięci o zmarłych. Fot. autor

Stan przed i po konserwacji

Stan przed i po konserwacji

PRZYPISY

¹ Wiadomości na temat życia i działalności ks. M. Orłowskiego zacerpnięte zostały z tablicy nagrobnej o treści: *D.O.M./ Pralatus Maximilianus/*

Orłowsky/Magister Theologiae/ qui ecclesiam panochiaelem Tyflis/sensem S. S. Apost. Petri et Pauli/condidit...lque aedificavitparochiae/eius per

anno XIV pro stilit omni-/bus Roman—catholicis in Caucaso/ ecclesias administratos per anno XL/summum eorum praebuil/ Anno vitae LXXVIII a sua/

parochial collaerymatus die/14 Febr. Anno 1891mortibus est/- /-Sub Tibi terra levis Honorabilis/ Ecclesiarebus oraz z publikacji Andrzeja Furiera Polacy

w Gruzji, wydanej w Warszawie w 2009 r. (w: rozdział 5 – Życie religijne Polaków na ziemiach gruzińskich w XIX w., s. 231–286)